

Lesya Kostyuk

MAIN STAGES IN CREATIVE WORK OF OLEH KANDYBA-OLZHUCH

The author of the article tried to analyse independently one of the most famous and contradictory figure in the history of Ukraine. The author paid his attention to the process of formation of O. Kandyba-Olzhutch as a personality, his role in the political, scientific and public life. The main stages of Oleh Kandyba-Olzhutch's creative work are characterized here.

УДК 94 (477)

Наталя Щербата, Микола Кравчук

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БУДІВНИЦТВА
УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

У публікації відображено один з найскладніших періодів боротьби за українську державу. Розкрито правові засади діяльності УПА.

Сама назва цієї статті носить дискусійний характер. Це дійсно так. Тому що, ця тема стосується найскладнішого, найбільш драматичного періоду боротьби за відродження самостійної Української держави. На думку окремих опонентів така постановка питання взагалі вважатиметься абсурдною. Основними аргументами такої оцінки можна вважати наступні:

- по-перше, ідеологічний пропагандистський апарат СРСР про Українську Повстанську Армію інформував не інакше як про бандитські озброєнні формування українських націоналістів, що були на службі фашистських окупантів, приховуючи від народу істинні причини і факти її функціонування;
- по-друге, за основу правової оцінки діяльності ОУН-УПА використовується негативна оцінка співпраці ОУН-УПА з Німеччиною за матеріалами Нюрнберзького процесу над нацистськими військовими злочинцями;
- по-третє, особливий акцент у її діяльності відводиться фактам участі вояків Української Повстанської Армії в стратах військовополонених та цивільного населення, намагаючись представити окремих членів УПА жорстокими вбивцями, виконавцями масових тортур. При цьому замовчуючи аналогічні акти з боку другої воюючої сторони;
- по-четверте, усталене, пануюче за часів радянської влади, розуміння права як норм (законів, підзаконних актів), створених державою робить неможливим застосування терміну «організаційно-правові засади» до Української Повстанської Армії. Як відомо у цей період Української держави не існувало. Тому і права, вираженого у державних законах не було. У науковій літературі називають «УПА – армію без держави».

Для підтвердження цих аргументів приведемо приклади.

У «Зверненні керівників УРСР Голови Президії Верховної Ради УРСР М. Гречухи, Голови Ради Народних Комісарів УРСР Л. Корнійця, Секретаря Центрального Комітету Комуністичної партії (більшовиків) М. Хрущова до населення окупованих районів України про боротьбу з українськими націоналістами» від 12 січня 1944 р. проголошувалося: «... Дорогі товариші робітники, селяни, інтелігенти! Ваш ворог не тільки німецькі розбійники. Ваш – ворог згряя німецько-українських націоналістів. Всілякі оці бандери, мельники, бу-

львівці, запродавшись Гітлеру, допомагають йому уярмлювати наш народ, нашу Україну. Їх руки в крові наших дітей, матерів, сестер. Українсько-німецькі націоналістичні сили народу і гітлерівські прихвосні допомагають німцям грабувати український народ... Вони створили псевдопартизанські озброєні загони, зманюючи до них людей тим, що ці загони, мовляв будуть боротися з німцями. Не вірте їм! ... Спитайте, що вони зробили для загальної справи визволення українського народу з-під гітлерівського ярма?

... Не дайте їм обдурювати себе і свій народ! Знищуйте цих шахраїв-агентів німецьких загарбників! Разом з червоними партизанами бийте німців і німецьких холуїв! [131].

Про боротьбу з німцями підтверджують інші багаточисельні матеріали. Зокрема в своєму щоденнику комісар ковпаківського партизанського з'єднання Семен Руднев писав: «... Націоналісти – наші вороги, але вони б'ють німців. Ось тут і думай. ... Нам необхідно вести політику бити німця разом, а жити окремо» [2, 78 – 80].

Про військові дії УПА свідчить один з багатьох Звітів окружного проводу ОУН за липень 1943 р. з підписом псевдо «Степ». У ньому вказується, за період з 16 червня до 1 липня 1943 р. було виконано 13 бойових завдань проти німців та поляків, які грабували майно, спалювали помешкання, вбивали людей. Так, 17 липня німці з поляками зайшли у Хмелів та почали його палити. Запалили шість хат і почали вбивати мирне населення. Після вступу у бій відділу УПА ворог відступив, залишивши на полі бою 10 своїх трупів [2, 360, 361]. Про захист українсько-азербайджанським загonom УПА в районі м. Дубно населення від нападу роти німців свідчить інформація чотового УПА датована жовтнем 1943 р. В ході бою загарбникам нанесено великих втрат (50 убитими, біля 20 раних) і відбито награване майно [2: 361, 362].

Підтвердженням активної боротьби з німецькими окупантами також свідчать повідомлення гітлерівської служби безпеки. Так, наприклад, у Повідомленні від 1 жовтня стверджувалося, що «Бандерівський рух в останній час все частіше застосовує активні методи боротьби. ... Недавно в районі Сарн виявлена велика банда, якою керує бандерівський діяч Боровець. Крім того встановлено, що бандерівський рух проводить своїми людьми військову підготовку, залучаючи їх на військові збори в складі націоналістичних банд. У відношенні до більшовицьких банд встановлено доброзичливий нейтралітет. ... Цей поворот свідчить про те, що бандерівський рух зайняв воєнничу позицію проти Німеччини, намагаючись всіма засобами, в тому числі збройної боротьби, добитись незалежності України [2: 198, 199].

Іншим повідомленням Служби безпеки німців від 13 листопада 1942 р. інформувалося Берлін, що «політичне виховання молоді ОУН здійснюється українськими об'єднаннями «Бойтур», «Юнацтво», «Просвіта». Молоді хлопці і дівчата систематично збираються вечорами, де проходять спортивну підготовку, а також вивчають політичну лінію бандерівської групи. Молодь після короткого випробувального терміну приводять до присяги ОУН. ... Далше в ході спортивних тренувань проводяться військові заняття на основі військових приписів ОУН «Внутрішня служба», «Польова служба», «Стрільський статут». Після випробування місцеві організації молоді включаються в об'єднання ОУН всієї країни. В усіх молодіжних об'єднаннях пропагується ідея, що створення Української суверенної держави є найвищою політичною метою» [2: 200, 201].

Важливою для об'єктивності також є інформація секретаря Рівненського обкому партії В. Бегми секретареві ЦК КП(б)У М. Хрущову від 6 червня 1944 р. У ній повідомлялось, що «спільними діями військових частин, внутрішніх і прикордонних військ НКВД, партизанськими і винищувальними загонами було проведено біля 500 військово-чекістських операцій. За час проведення цих операцій з лютого до червня 1944 р. було вбито 15595 бандитів, поранено – 268, взято в полон – 14240, арештовано – 1859. ... У боротьбі з бандами націоналістів загинуло 569 чол., поранено – 471, пропали безвісно – 109. ... У багатьох селах області діють невеликі банди, які тероризують населення і знищують партійно-радянський актив. Так, 25 травня 1944р. в с. Стрельськ вбита і спалена дружина червоноармійця Щербань Анастасія. 27 травня 1944 р. вбиті голова Блудовської сільської ради Хавитонюк Семен, його дружина і двоє дітей 2-х і 5-ти років. За травень місяць було вбито у Межирічському районі 16 чол. радянського активу, у Рокитнів-

ському районі – 28 чол. сільського активу [2: 148-152]. Важко спростувати ці звинувачення. Але і неможливо відповісти на запитання, чи саме військовики УПА вчиняли подібні злочини? Чи псевдо – УПА? Існує також багато матеріалів про факти насильства з боку партизанів та репресивних органів. Мабуть, дуже важко встановити, хто більше вчинив наруги над народом.

На нашу думку до цієї проблеми потрібно підійти інакше, з позицій права. Хоч і цей підхід є дискусійним.

В умовах бурхливої політизації народу, демократизації, гласності, національного відродження, історично-правові знання про будівництво національного війська, які відзначаються конкретністю, наочністю, доступністю і, особливо, достовірністю і об'єктивністю, здійснюють величезний вплив на формування нової національної культури людей, патріотичне виховання особового складу Армії України. У сучасний період всебічних реформацій значно зростає інтерес до права, до його історії, тому що право забезпечує соціальну справедливість, прав та інтересів людини. На думку авторів, право – це частка культури народу. Право є засобом існування, функціонування і розвитку держави, народу, всієї цивілізації. Право – це система або сукупність норм – правил поведінки та діяльності особи й інших суб'єктів правовідносин, які відображають найбільш важливі економічні, політичні, моральні, громадянські й інші соціальні відносини у формі не тільки державних законів і інших нормативно-правових актів, правових звичаїв, а і правових прецедентів, нормативно-правових договорів, які встановлені чи державною владою, чи всім населенням (референдумом, віче тощо), або загальновизнані суспільством, виражають принципи рівності і рівноправності всіх суб'єктів, міру справедливості, юридичної (правової) свободи і відповідальності за нанесення шкоди і суспільної небезпеки. Отже, у найбільш загальному вигляді право можна визначити так: це можлива і належна поведінка членів суспільства, яка проявляється у реальних відносинах, що складаються між ними, і така, яка одержує своє закріплення (охорону) у нормах законів та інших формах, що забезпечують належне функціонування у суспільстві відносин відповідно до їх призначення. Його вивчення в історичному аспекті покликане розбудити, відновити те, що втрачено, підвести на вищий щабель правосвідомість як частку самосвідомості народу – дійсного творця своєї історії.

Народ гостро відчув наслідки впровадженої сталінщиною впродовж трьох поколінь деформації історичної свідомості і не хоче більше з цим миритись.

Нині ми повністю усвідомлюємо, що не можна вступати в майбутнє з ілюзіями і забобонами минулого, не відновивши історичну справедливість. Саме у встановленні істини, суцїї правди подій та процесів – запорука морального оздоровлення нашого суспільства, джерело відродження нації.

А тепер з позицій права підійдемо до аналізу правових засад будівництва УПА. Звернемося до трьох міжнародних актів, які прийнято позначати спільною назвою Міжнародна хартія прав людини. Складається вона з трьох різних за юридичною силою міжнародних документів. У преамбулі Загальної Декларації прав людини (ООН, 1948р.) у зазначасться: «беручи до уваги, що зневажання і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства... , необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення...» У Міжнародному Пакті про економічні, соціальні і культурні права (ООН, 1966 р.) та у Міжнародному Пакті про громадянські і політичні права (ООН, 1966 р.) у частинах перших статті 1 закріплено, що «всі народи мають право на самовизначення. На підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток». Отже, право на створення власної суверенної держави – це найважливіше право людини, нації, людства, яке встановлене світовим співтовариством у своїх актах, еталонах справедливості. То чи були неправомірними дії Української Повстанської Армії, яка виконувала рішення Третього національного збору ОУН у 1943 р. на якому була вироблена всебічна програма діяльності УПА. Основою цієї програми була боротьба за самостійну Україну, за громадянські права, за демократію, за рівні права національних меншин. ОУН–УПА це не випадкові соціально-політичні утворення. Вони є послідовним продовженням боротьби українського народу за свою державність, починаючи від Запорізьких козаків, Гетьманської держави Богдана Хмельницького, Січових Стрільців, Центральної Ради, Гетьманату, Директорії, ЗУНР, УВО, ОУН–УПА, дисидентства і до сучасної держави Україна. Умови, стиль, форму боротьби УПА нав'язували ворогуючі сторони. У рапорті від 26 жовтня 1943 року командира чехосло-

вацького партизанського загону капітана Репкіна генералу Сабурову про переговори з українськими націоналістами міститься відповідь представника УПА на його запитання «Ми воюємо однаково проти червоних, і проти німців, для нас ворогом є як імпералізм московський, так і імпералізм берлінський». «Ми українці, без вільної України жити не можемо і не хочемо, будемо воювати до останньої краплі крові, або вільну Україну відвоюємо, чи чесно загинемо. Ми намагались дипломатичним шляхом в Москві добитися вільної України, але коли наших вождів арештували і вбили ми взяли за зброю. ... Ми не безсилі, ми мобілізували весь український народ до зброї, наша УПА тепер достатньо міцна, крім того у нас в УПА є узбеки, казахи, французи, чехи і словаки» [2: 101-103].

Дійсно УПА мала свою структуру. В основу організаційної будови УПА було покладено територіальний принцип. УПА поділяється на чотири групи: УПА – «Північ» (Волинь, Полісся); УПА – «Захід» (Галичина, Буковина, Закарпаття і Закерзоння); УПА – «Південь» (Кам'янець – Подільська, Житомирська, Вінницька, частина Черкаської, Кіровоградської і південна частина Київської областей); УПА – «Схід» (Північ Житомирщини і Київщини частина Чернігівщини). Кожна з груп поділялася на воєнні округи (Північна ВО «Заграва» із старшинською школою «Дружинники», Північно – Західна ВО «Турів», ВО «Волинь – Південь», ВО «Тютюнник», ВО – 1 «Бешта», ВО -2 «Буг», ВО – 3 «Лисоня», ВО – 4 «Гора», ВО – 5 «Маківка», ВО – 6 «Сян», ВО – 7 «Сучава», ВО – 8 «Срібна», а вони – на тактичні відтинки, або ж групи. Крім цього, окрузі підпорядковувались курені для спеціальних доручень. У селі Мочулки працювала підстаршинська школа УПА під керівництвом «Запорозця». Безпосередньо керували УПА Головний командир і члени Головного штабу УПА [4: 302 – 304]. До складу Головного військового штабу входили відділи: оперативний, розвідки, постачання, організаційно-персональний, вишкільний, політично-виховний, військових інспекторів. Керувалася УПА директивами, наказами, статутами [2: 273]. Для вояків УПА була запроваджена військова присяга. ОУН-УПА мали паперові грошові документи – «бофони», що виконували роль податкових – реквізиційних квитанцій, своєрідного підтвердження виконаного грошового контингенту. Така система організації і всебічного забезпечення, включаючи і правове, була викликана особливою жорстокістю протистояння, яке відбувалося на території середньої європейської держави [4: 11-12].

Список використаних джерел

1. Косик Володимир. Україна в другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів. Т.2. – Львів, 1998. – 384 с.
2. Сергійчук В.І. ОУН – УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. – К.: Дніпро, 1996. – 494с.
3. Історія України: нове бачення: У 2-х т./ під ред. В.А.Смолія. – К.: Україна, 1995. – 495 с.
4. Клименко О. О. Грошові документи ОУН (Бофони) 1939-1952 років. – Тернопіль, 1999. – 306 с.

Natalia Shcherbata, Mykola Krawchuk

THE ORGANIZATION IN TAUFUL BACKGROUND OF UKRAINIAN REBELING ARMY

In publication reflected one of the most difficult period of struggle for Ukrainian country. Revealed lautul background of activity of Ukrainian tebeling army.